

Батіг В.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету.
Науковий керівник: доктор історичних наук,
професор, професор кафедри теорії права
та конституціоналізму
Західноукраїнського національного університету
Грубінко А. В.*

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ФРАНЦІЇ

Період Середньовіччя у Франції був часом соціальних, політичних та правових змін. Формування французької державності супроводжувалося становленням системи права, зокрема кримінального, яке відображало особливості феодального ладу та панування католицької церкви. Кримінальне право середньовічної Франції поєднувало норми звичаєвого, королівського та канонічного права, що зумовлювало його складність і суперечливість. У цей період каральна політика мала на меті не лише покарання винного, а й залякування суспільства, підтримання релігійно-морального порядку та зміцнення влади монарха. Кримінальний процес поступово переходив від приватно-обвинувального до інквізиційного, що позначилося на посиленні ролі держави у здійсненні правосуддя. Дослідження кримінального права та процесу у середньовічній Франції дозволяє краще зрозуміти еволюцію європейських правових систем, витоки сучасного кримінального судочинства та становлення ідей справедливості й законності.

Одним із найдавніших і найважливіших джерел права середньовічної Франції є **Салічна правда** — збірник записів звичаєвого права франків, який виник у V столітті за правління короля Хлодвіга. Цей документ має надзвичайне значення для розвитку європейської правової думки, оскільки відображає перехід від первіснообщинних відносин до ранньофеодального ладу, становлення перших інститутів державної влади та зародження писаного законодавства. Салічна правда не лише фіксувала правові норми, але й демонструвала соціальну структуру суспільства, у якому право та релігія тісно перепліталися, а судочинство було важливою складовою життя громади.

У цей період судова влада належала насамперед монарху, який здійснював правосуддя спільно з представниками знаті. Основною формою суду були народні збори, або сотенні суди, які вирішували як дрібні суперечки, так і тяжкі злочини. Найважливішими вважалися справи проти особи, проти життя, королівської влади, а також порушення, пов'язані з власністю та борговими зобов'язаннями. Головою суду виступав **тунгін** — виборний, заможний і вільний громадянин, який мав авторитет серед інших членів громади. До участі в суді були зобов'язані приходити всі повноправні вільні люди; неявка без поважної причини каралася штрафом. Це свідчить

про те, що суд сприймався не лише як юридичний інститут, а як спільна справа громади.

Вирішальну роль у процесі відігравали **рахінбурги** — сім обраних вільних громадян, які фактично виконували функції суддів. Вони тлумачили право, розглядали докази та виносили вирок. Рішення ухвалювалися більшістю голосів, а громада могла його схвалити або відхилити. Якщо рахінбурги ухвалювали несправедливе рішення, вони несли відповідальність і сплачували штраф. Згодом участь бідних людей у судочинстві обмежилася, і все більшу роль почала відігравати знать, що свідчить про зміцнення феодальної ієрархії та поступове віддалення суду від народного самоврядування.

З розвитком королівської влади судові повноваження переходили від сотників до **графів** — представників короля, які керували судом і збирали частину штрафів на користь держави. Графам допомагали **скабіни** — засідателі, які брали участь у винесенні вироку. Вищою судовою інстанцією поступово став **королівський суд**, що відображало процес централізації влади у Франкській державі. Судові рішення виконувалися під контролем місцевих урядників і воїнів, а за необхідності можна було звернутися безпосередньо до короля.

Сеньйоріальні суди діяли на локальному рівні. Вони були найближчими до населення, але їхні процедури значно варіювалися залежно від традицій конкретної землі. Вироки сеньйора могли бути суворими, особливо коли йшлося про посягання на його власність чи авторитет.

Судовий процес за Салічною правдою мав **обвинувально-змагальний характер**: справа порушувалася лише за заявою потерпілого, який сам формулював обвинувачення і зобов'язувався надати докази. Держава втручалася лише у справах, що стосувалися суспільного інтересу, таких як зрада, вбивство чи втеча з поля бою. У таких випадках покарання були жорстокими — злочинців могли втопити у болоті або повісити на дереві. Сторони у процесі мали рівні права, самостійно представляли свої інтереси без посередників, і могли укласти добровільну мирову угоду на будь-якому етапі розгляду.

Докази відігравали центральну роль у судовому процесі. Салічна правда передбачала кілька їхніх видів: **об'єктивні, реальні докази**, показання свідків і **співприсяжництво**. Об'єктивними доказами вважалися, наприклад, затримання злочинця «на гарячому» або наявність королівської грамоти. У деяких випадках докази були настільки беззаперечними, що не підлягали жодному запереченню: якщо злодія схопили зі вкраденою річчю, прив'язавши її до його спини, він автоматично вважався винним і карався смертю.

Велике значення мали **показання свідків**, які сприймалися як громадський обов'язок. За неправдиві свідчення чи відмову від участі у процесі накладалися суворі покарання — від штрафу до вигнання з громади. Свідчити могли лише рівні за соціальним становищем: раб не мав права

виступати проти вільної людини. Якщо ж свідків або доказів бракувало, вдавалися до **співприсяжництва** — коли група людей (зазвичай родичі або сусіди) клятвою підтверджувала добру славу обвинуваченого. Їхня кількість могла коливатися від 6 до 72 осіб. Якщо хтось із них зіб'ється при клятві, справа вважалася програною, і співприсяжники несли відповідальність разом з обвинуваченим.

Особливим елементом судового процесу були **ордалії**, або «суди Божі». Вважалося, що Бог сам виявляє правду і допомагає невинному. Існувало кілька видів таких випробувань: **випробування кип'ятком** (витягнення каменя з гарячої води), **випробування вогнем** (проходження по розпеченому залізу або через полум'я), **випробування водою** (якщо людина тонула — вважалася винною), **судовий поєдинок**, а також **випробування хрестом** або **хлібом і сиром**, що застосовувалося переважно щодо духовенства. Судовий поєдинок став однією з найвідоміших форм ордалії: сторони вступали у бій, і вважалося, що перемогу Бог дарує тому, хто правий. Відмова від поєдинку трактувалася як визнання вини, хоча заможні люди могли виставити за себе найманого бійця або відкупитися.

Салічна правда закріплювала суворий **формалізм судового процесу**. Всі дії відбувалися відкрито, на очах громади, без поділу на кримінальні й цивільні справи. Не існувало інституту представництва чи попереднього слідства, а суддя спирався лише на подані сторонами докази. Водночас така система сприяла формуванню уявлення про змагальність процесу, рівність сторін та необхідність доведення вини — принципів, які згодом стали основою європейського правосуддя.

Попри примітивність і численні недоліки, Салічна правда стала важливою пам'яткою ранньофеодального права, у якій закладено фундамент майбутньої судової системи Франції. Вона відображає етап, коли право ще тісно поєднувалося зі звичаєм і вірою, а поняття справедливості визначала громада. Саме на основі Салічної правди почалося формування національної правової системи франків, яка згодом вплинула на розвиток середньовічного французького кримінального права, королівського суду та інститутів процесуального права у всій Західній Європі.

Отже, підсумовуючи матеріал який був вище сказаний хочу зробити висновок що Салістична правда-це не просто збірник норм, а справжній історичний пам'ятник, що віддзеркалює ранні етапи становлення правопорядку, еволюцію покарання і судового процесу, а також зародження основ державності у середньовічній Франції.

Список використаних джерел

1. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн : навчальний посібник. Вид. 4-те, доп. Київ : Атіка, 2004. 616 с.
2. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. 5-те вид., перероб. і допов. Київ: Істина, 2005. 768 с.

3. Джанін Г. Medieval Justice: Cases and Laws in France, England, and Germany: 500-1500. Jefferson, North Carolina : McFarland & Company, 2004. 238 p.

4. Грубінко А. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 656 с.

5. Грубінко А. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право. Навчальний посібник. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. 384 с.